

Short communication

דוח מקוצר

שמות עבריים לחרקים למען חינוך סביבתי ושמירת הטבע: שפיריות ושפיריות כמקרה בוחן

מ' בלכר

שמורת עין גדי, רשות הטבע והגנים
פרטי התקשורת: m.blecher@npa.org.il

ת ק צ י ר

הדוח עוסק בנושא בין-תחומי המקשר בין ידע ביולוגי לבין חינוך סביבתי ומגשר בין טקסונומיה זואולוגית לבין הלשון העברית. מוסבר ונידון הצורך בשמות עממיים בעברית למיני החרקים מסדרת השפיראים (Odonata), ומנותח הניסיון המעשי ביצירת שמות שימושיים לשפיריות ולשפיריות הידועות בארץ ישראל. השפיראים הם הקבוצה הראשונה של פרוקי הרגליים בארץ ששמות מיניה נוצרו באופן מקיף לסדרה כולה בגישה שיטתית ועקיבה והוגשו לאקדמיה ללשון העברית. לאחר תהליך ממושך של דיונים מפורטים בוועדה למונחי הזואולוגיה אושרו השמות על ידי מליאת האקדמיה. שמות השפיריות והשפיריות אמורים לשמש כלי עזר חשוב בחינוך לשימור המגוון הביולוגי ובקידום ההגנה על בתי גידול לחים. מוצגת רשימת מצאי מעודכנת של מיני השפיראים בישראל, עם התייחסות נפרדת לדרום הארץ. הרשימה מבוססת על ספרות מדעית ונערכה למטרות יישומיות של שמירת הטבע.

מילות מפתח:
מגוון ביולוגי
סדרת שפיראים
שמות שימושיים
מודעות הציבור
רשימת מצאי
מינים מאוימים

Hebrew names for insects toward environmental education and nature conservation: Dragonflies and damselflies as a case study

M. Blecher

En Gedi Nature Reserve, Israel Nature and Parks Authority

Correspondence: m.blecher@npa.org.il

A B S T R A C T

The issue of the report is interdisciplinary: linking biological knowledge and environmental education, connecting zoological taxonomy with the Hebrew language. The necessity of Hebrew names for Israeli dragonflies and damselflies is explained and discussed, and the practice of creating those names is analyzed. The vernacular names were proposed for the taxonomical insect order (Odonata) comprehensively. A methodical consistent approach, as the base for suggesting the names, is briefly described. The complete and clarified names proposal (the first for an arthropods group of the country) was submitted to the Academy of the Hebrew Language. After lengthy process of detailed discussions in the Zoological Terminology Committee, the Hebrew common names of dragonflies and damselflies have been approved by the Plenary Session of the Academy. The accepted names should be an important tool in education for biodiversity conservation and in promotion for fresh-water habitats protection. Additionally, an up-dated Odonata faunistic list of Israel is given. The list is a concise literature summary for practical conservation purposes.

Keywords:

Biodiversity
Odonata, Israel
Hebrew names
Faunistic list
Threatened species

באנציקלופדיית החי והצומח (קוגלר, 1989) מופיעים "המינים הנפוצים" של חרקים – אלה "שהתלמידים וחובבי הטבע פוגשים לעיתים קרובות", סך הכול כ-20% בלבד מ-65 מיני השפיריות והשפיריות הידועים בארץ (Boudot et al., 2009; Dumont, 1991). בהתאם לכך, רק למינים הנפוצים של השפיראים ניתנו באנציקלופדיה שמות, ליתר דיוק – שמות הלוואי. למינים נדירים בישראל, לשפיריות ולשפיריות בסכנת הכחדה ולא להשפיריות בארץ (Dumont, 1991; Riservato et al., 2009; Schneider, 2004), היו חסרים שמות עבריים. החוסר בשמות המינים החשובים לשימור המגוון הביולוגי הקשה על הכתיבה ועל ההדרכה בשפה העברית בנושאים אקוטואליים הקשורים לשפיראים בדרך זו או אחרת. שפיריות ושפיריות בארץ לא זכו עד לאחרונה להתייחסות ממוקדת למען שימור מגוון והגנה על בתי גידולן. הפוטנציאל החינוכי הטמון בחרקים האטרקטיביים לא נוצל עד עכשיו, וקיומם של רוב מיניהם נעלם מעיני הציבור הישראלי.

2. עיקרי הגישה ליצירת השמות

הצעת שמות לשפיראים בארץ ישראל (בלכר, 2012) הוגשה לאקדמיה ללשון העברית במטרה למלא את החסר במילון העברי למען החינוך הסביבתי, מודעות הציבור ושמירת הטבע. הדרך למימוש המטרה הייתה יצירת נוסח עממי למיון סדרת החרקים התואם בהקפדה את הטקסונומיה המדעית מצד אחד, אך בעיקר מבוסס על תְּקִימִים (אסוציאציות) בתוספת מידע שימושי על התכונות של בעלי החיים. תסמיך הוא כל קשר, לא דווקא הגיוני, הנלמד בין שני עצמים כלשהם. סמוך מציין פעולת זיכרון שבה עניין אחד עולה בעקבות עניין אחר, בסמוך אליו בגלל קשר כלשהו, כגון דמיון. בכל שפה ניתן למצוא דוגמאות לשמות בעלי חיים וצמחים, שהוענקו להם על שום הדמיון שלהם לעצמים או לפעולות אשר רחוקים מעולם החי והצומח מרחק רב. אלא שהמקרה של שמות השפיראים בשפה העברית הנידון בדוח זה, הוא בבחינת תקדים של יצירת שמות שימושיים בדרך אסוציאטיבית לקבוצה זואולוגית שלמה.

שם הסוג (genus) עמד במוקד הגישה. העובדה שלסוגי השפיראים בארץ לא היו עד כה שמות עממיים ספציפיים אפשרה יישום של גישה שיטתית ועקיבה בסדרה הטקסונומית כולה. שמות עבריים לסוגים של שפיריות ושפיריות הידועים בארץ ישראל המערבית ובגולן הוצעו לראשונה בהתאם לשני עקרונות:

א. לכל הסוגים ללא יוצא מן הכלל הוענקו שמות שביכולתם לעורר תסמיך כלשהו עם אופי החרקים הנכללים בסוג – צורות גוף, אפיוני צבעים או דפוסי התנהגות. כמקור של שם הסוג שימשה מילה עברית קיימת המקשרת בסימוך לדבר מוכר מתחום שאינו שייך לזואולוגיה (טבלה 1).

ב. לסוגים הנכללים באותה משפחה נבחרו מילות מקור משורה מוגדרת של עצמים, תופעות או פעולות. לשם כך נמצאו מקורות השראה: רעיונות אסוציאטיביים שיאחדו את שמות הסוגים בכל משפחה כאשכולות דימויים, כתת-קבוצות המקושרות בתוכן לא רק מבחינה ביולוגית אלא בסימוך (טבלה 1).

1. מבוא

השפיראים משמשים דגם מוצלח במחקר האקולוגי והאבולוציוני ומשרתים מחוונים ביולוגיים מועילים בניטור האקולוגי (Córdoba-Aguilar, 2008). זו סדרת החרקים הראשונה שנחקרה היטב מן ההיבט של שימור המגוון הביולוגי בעולם כולו בכלל ובאזורנו בפרט. הערכות מצב נעשו בעשור האחרון בקנה מידה עולמי (Clausnitzer et al., 2009) וכן באגן הים התיכון (Riservato et al., 2009) ובלבנט (Schneider, 2004). שפיריות (תת-סדרה Anisoptera) ושפיריות (תת-סדרה Zygoptera) הן יצורים מרשימים אשר מושכים את תשומת לב הקהל, מעוררים עניין ציבורי ומשמשים מיני דגל (flagship species) בשימור מערכות אקולוגיות של מים מתוקים. שמות עממיים למיני השפיראים הוענקו לא רק בשפות נפוצות כאנגלית, גרמנית ורוסית (Dijkstra & Lewington, 2006; Skvortsov, 2010; Wendler et al., 1995), אלא גם בשפות שמספר דובריהן קטן יחסית ודומה למספר דוברי העברית (Geister, 1999; Jović, 2013; Taily, 2008). בספרות המקצועית מדגישים כי שמות מדעיים ושמות שימושיים מבטאים גישות שונות, והמומחים מצביעים על כך שלשמות עממיים של חרקים בכלל ושל שפיריות ושפיריות בפרט יש חשיבות רבה לקידום החינוך הסביבתי ולשמירת הטבע (Cardoso et al., 2011; New, 2008).

החרק המכונה באנגלית dragonfly קיבל בעברית המתחדשת את השם "שפירית" (בוודנהיימר, 1934), שמקורו במילה שפיר – יפה, טוב, נאה. המילה "שפירית" (damselfly), שנכנסה לשימוש מאוחר יותר (קוגלר, 1983), נגזרה גם היא מאותו שורש ארמי שפ"ר. אם כן המסר של שמות הסדרה ותת-הסדרות מרמז על יצורים טובים ונעימים בעלי חן יופי. הקונוטציה החיובית של השמות "שפירית" ו"שפירית" מתבססת על עובדות, כי בניגוד לקבוצות רבות של חרקים אחרים אין ביניהן מזיקים או מטרידים, הן אינן עוקצות ואינן מעבירות מחלות. נוסף על כך, מפגש חזותי של הקהל עם השפיראים מתרחש בדרך כלל באווירה אוהדת: אתרי מים בטבע מושכים הן את המטיילים והן את השפיריות והשפיריות. למרות כל זאת ההתייחסות אל השפיראים בשפה העברית לקתה בחסר.

הפרק "סדרת השפיראים" באחד מכרכי אנציקלופדיית החי והצומח (קוגלר, 1989) הוא מקור מידע עיקרי בשפה העברית על החרקים הללו בישראל. מתוארים בו באופן תמציתי מאוד 13 מינים נבחרים משפיריות ומשפיריות הארץ. שמות עבריים לסוגי (genera) השפיראים לא היו, ולכן כינו באנציקלופדיה את מיניהם בשמה של תת-הסדרה בתוספת שם לוואי: שפירית אדומה, שפירית כחולה, שפירית זוהרת, שפירית הדורה וכדומה. שמות כאלה אינם מעבירים מסר מוגדר דיו, וניתן להשוותם לכינויים "טורף שעיר" ביונקים או "דורס חום" בעופות. כך למשל על שם התואר "אדומה" יכולים להתמודד עד עשרה מיני שפיריות בעלי גוונים אדומים המשתייכים לסוגים שונים הקיימים בארץ, וכך גם לגבי התואר "כחולה". בהיעדר שם ספציפי של הסוג שיבחין בינו לבין סוגים אחרים, בשמות השפיראים בעברית היה חסר מסר שיכול לעזור בהיכרות עמם.

טבלה 1: מקורות השראה ומילות המקור לשמות הסוגים בתוך המשפחות של שפיריות ושפיריות

Family	מילות המקור לשמות הסוגים	מקורות השראה לשמות הסוגים
Lestidae	שָׁבִיב, רָשָׁף, גָּץ	השפיריות במשפחה זו מאופיינות בהבוב צבעים מנצנצים, במיוחד במעוף
Calopterygidae	תְּקֵשִׁיט	בשילוב צורה מרשימה וצבע זוהר השפיריות מזכירות תכשיט
Epallagidae	צָעִיף	בכנפיה פרוסות ומגוונות השפיריות מזכירה דמות נשית העוטפת צעיף סביב כתפיה
Platycnemididae	נוֹצָה	חלק זיפני דמוי נוצה ברגלי השפיריות אופייני לנציגי המשפחה
Coenagrionidae	שָׁלַח, תְּרָב, רִמָּח, דְּקָר, חָץ, חֲנִית	השפיריות של המשפחה מזכירות בצורתן כלי נשק עתיקים (כלי ספורט בימינו)
Aeshnidae	שׁוֹמֵר, סִיָּר, מְשַׁקֵּף	לשפיריות מעוף שדומה לסיורי משמר וגוף בולט בגודלו בין שאר השפיראים
Gomphidae	מְלָקְחִים, קַרְדָּם, מְצַבְטִים, מְלָקְטָת	חלק אחורי בבטן השפיריות (אצל זכרים) הוא דמוי כלי עבודה שונים
Libellulidae	נְחִיתָה, דְּלוּג, מְצַנֵּחַ, טִיסָן, רְחוּף, גְּלוֹשׁוֹן, נְפִנּוֹף, נְסִיקָה, עֲפִיסוֹן, גִּיתָה, זְנוּקָה, דְּאוֹן	בצורת הגוף ובמאפייני המעוף מזכירות השפיריות כלי תעופה או צעצוע מעופף

ושפיריות) וכשמות של יצורים קטנים שסביר לציין בשמותיהם את גודלם הזעיר. שפיריות של משפחת השוּמְרָנִיִּים (Aeshnidae), מתאפיינות בגוף בולט בגודלו בין שאר השפיראים בארץ ובמעוף טריטוריאלי של "הלוך ושוב" הדומה לסיורי משמר. לפיכך השמות שהוצעו למשפחה זו הם בלשון זכר ומתייחסים לדפוס התנהגות החרקים: שוּמְרָן, סִיָּר ומְשַׁקֵּף.

ב. השפיריות של משפחת המְלָקְחִיתִים (Gomphidae) מתאפיינות בבטן מורחבת בקצה (אצל זכרים). ההבדלים במבנה האיברים שנמצאים בקצה הבטן משמשים סימני זיהוי. בהתבוננות בשפיריות של משפחה זו אפשר לראות שבטן הזכרים דומה לכלי עבודה שונים מארגז הכלים של נפח, של בנאי או של צורף. בהתאם לכך נבחרו שמות הסוגים: מְלָקְחִית, קַרְדָּמִית, מְצַבְטִית ומְלָקְטָת.

ג. הדימוי של שפירית כ"נישאת כאווירון על פני המים" מופיע כבר בספרי הלימוד העבריים הראשונים לזואולוגיה (מרגולין, 1961). השפיריות המתעופפות "נראות כמסוקים או מטוסים זעירים, צבעוניים ומרניני לב", ועל כן מכנים אותן הילדים בארץ "הליקופטר" (אמיתי, 1987). השפיריות של משפחת הטיסניתיים (Libellulidae) אכן תואמות ביותר לדימוי של כלי תעופה או של צעצוע מעופף. ברוח זו נבחרו לסוגי המשפחה שמות שקשורים למאפייני מעוף החרקים: נְחִיתָה, דְּלוּגִית, מְצַנֵּחִית, טִיסָנִית, רְחוּפִית, גְּלוֹשׁוֹנִית, נְפִנּוֹפִית, נְסִיקָנִית, עֲפִיסוֹנִית, גִּיתָנִית, זְנוּקָנִית ודְּאוֹנִית.

ד. בהתבוננות בשפיריות של משפחת הַרְמָחִיתִים (Coenagrionidae) אפשר למצוא שבגופן הדק והמוארך ובאופי מעופן הן מזכירות כלי נשק עתיקים או כלי ספורט של ימינו בזעיר אנפין: כלי דו-קרב (ספורט הסיוף), כלי נשק-מוט (אתלטיקה קלה) או חץ שלוח מקשת. הדמיון הזה שימש מקור השראה להצעת שמות הסוגים בתוך המשפחה: שָׁלַחִית, תְּרָבִית, רִמָּחִית, דְּקָרִית, חָצִית וְחֲנִיתִית.

זיכרון סימוכי הנשען על אסוציאציות אמור להקל על קליטת השמות מחד גיסא ולעזור בלמידה של מידע ביולוגי מאידך גיסא. אין מדובר רק בשמות שימושיים של חרקים, אלא גם בהצגת המיון המדעי בצורה עממית. המיון הזואולוגי מבטא את המשותף בבעלי החיים בתוך הקבוצות השונות ואת מה שמבחין בין הקבוצות. מערך של שמות שימושיים המשקף את המיון המדעי באופן ידידותי לאיש מן היישוב ולתלמיד, כמו במקרה השפיראים, הוא בבחינת המחשת המידע על המגוון הביולוגי. הבנת המידע בתחום זה היא אחד היסודות של מודעות לשמירת הטבע.

שמות הסוגים של השפיריות והשפיריות נבנו על פי אחד הכללים העיקריים המקובלים בלשון העברית ליצירת שמות בעלי חיים וצמחים: הוספת סיומת "ית" או "ן" לבסיס הנבחר. בשמות של יצורים חיים פירוש הסיומת הללו הוא בדרך כלל זה: בעלת תכונה (בהקטנה) או בעל תכונה. מבחינה דקדוקית מילת הבסיס היא שם עצם, כולל שם פעולה. שם פעולה משמש כמילת הבסיס של שם הסוג באותם מקרים שבהם תכונת החרקים קשורה לפעולה, ובפרט למעוף. במקביל לתהליך יצירת השמות בוצעו בדיקות שווידאו עד כמה שניתן היה, כי השמות המוצעים לסוגים בסדרת השפיראים אינם זהים לשמות סוגים בקבוצות אחרות של פרוקי רגליים בכלל ושל חרקים בפרט. הכוונה היא גם לשמות שטרם אושרו כמו שמות שנמצאים בשימוש במדריכים, באינטרנט וכדומה.

3. הדגמת יישום הגישה

להלן דוגמאות ליישום הגישה (בלכר, 2012) במשפחות של שפיריות ושפיריות:

א. השמות שהוצעו לכלל הסוגים בסדרת השפיראים למעט משפחה אחת הם בלשון נקבה כשמות של תת-הסדרות (שפיריות

איור 2: דלגנית אדומה (*Crocotthemis erythraea*), נחל דוד, 25.06.2015

עקרונות היסוד של הצעת שמות השפיראים שהוצגו לעיל התקבלו על ידי הוועדה למונחי הזואולוגיה של האקדמיה ללשון העברית. חברי הוועדה הסכימו עם הגישה השיטתית אשר לשמות סוגי השפיריות והשפיריות. רוב שמות הלוואי שהוצעו התקבלו גם הם, אם כי במקרים אחדים העדיפו חברי הוועדה את תרגום השם המדעי הלטיני על פני שם הלוואי שהוצע. רשימת השמות שאושרה בסופו של התהליך (האקדמיה ללשון העברית, 2015) היא פרי של דיונים מקצועיים שבהם השתתפו אנשי האקדמיה למדעים לצד אנשי האקדמיה ללשון העברית.

4. מצאי השפיראים בארץ

רשימת מצאי השפיריות והשפיריות בארץ ישראל המערבית ובגולן (טבלה 2) מבוססת על הספרות המקצועית. היא כוללת רשימת מינים מקיפה המעודכנת בהיבטים אחדים: לפי החידושים האחרונים בטקסונומיה; לפי מעמד המינים לשימור המגוון הביולוגי בקנה מידה של אגן ים התיכון ושל הלבנט; ועל פי ציון המינים שתועדו במקורות מדעיים במרחב הנגב, ים המלח והערבה (שאר המינים ידועים רק מחבלי הארץ הצפוניים). רשימת השפיראים של ארץ ישראל מוצעת כאן לראשונה מאז שנות השלושים (Bodenheimer, 1937). בפרסומים מאוחרים יותר מופיע מצאי המינים של הארץ בהקשר הרחב של הלבנט (Dumont, 1991) או בהקשר של יחידות שטח פוליטיות שגבולותיהן טרם הוכרעו (Boudot et al., 2009).

בהתבסס על הניסיון הרב של האקדמיה ללשון העברית בקביעת שמות בעלי חיים וצמחים, כל השמות שהוצעו (בלכר, 2012) למיני השפיראים הם בני שני רכיבים: הרכיב הראשון הוא שם סוג; והרכיב השני הוא שם לוואי. שם סוג ושם לוואי יוצרים יחד שם מין. בשמות הלוואי המגמה העיקרית היא שימוש במילה המתייחסת לתכונה נוספת של המין: סימן בחלק מהגוף, אפיון גוף כללי, בית גידול אופייני, תחום תפוצה עיקרי או נדידה כאורח חיים. בכל מקרה שנמצא סימן שדה (לא מיקרוסקופי) שיכול לעזור בזיהוי החרק המעופף, הוא בא לידי ביטוי בשמו. עם זאת הנטייה בבחירת שמות הלוואי הייתה להימנע עד כמה שאפשר ממילים בעלות מסר מעורפל מדי, לדוגמה שימוש בתארים "מצוי" או "שכיח", שהם ציונים יחסיים ויכולים להשתנות. ב-10 מתוך 13 המינים שתיאורם מופיע באנציקלופדיית החי והצומח (קוגלר, 1989) נשאר שם הלוואי הקיים (ראו דוגמאות באיורים 1, 2) כדי לשמור על המשכיות במתן השמות. עיקרון נוסף הוא הימנעות מחזרה על אותו שם לוואי בשמות המינים בסדרה, וזאת על מנת להקל על קליטת השמות כצירופים של שתי המילים וכדי למנוע בלבול אפשרי.

איור 1: תכשיטית זוהרת (*Calopteryx syriaca*), נחל עיון, 23.06.2015

יש להדגיש ששמות של בעלי חיים – וחרקים במיוחד – אינם מתיימרים להחליף מגדיר מדעי או מדריך טוב ואינם יכולים לעשות זאת. חשוב לזכור שתכונות מיני השפיראים המשתקפות בשמות הלוואי אינן בלעדיות למין הספציפי במקרים רבים. למשל שם הלוואי שמציין את בית הגידול האופייני של החרק אינו מתייחס בהכרח לבית גידול יחידי או מועדף של המין. מלבד המסר שמסגר שם לוואי זה או אחר לגבי מין מסוים, שמות הלוואי יחד מעבירים מידע כולל על תכונות הקבוצה. הדברים אמורים בעיקר בשמות המייצגים את מגוון בתי הגידול של השפיראים: נְהָרוֹת, נְהָלִים, פְּלָגִים, אֲשָׁדִים, עָרוּצִים, אֲגָמִים, בְּרִכּוֹת, נְאוֹת-מְדָבָר, מְלָחוֹת. שמות המינים בהכללה מציגים גם את הרבגוניות החזותית של הקבוצה בכל קשת הצבעים: אֲדָמָה, סְמָקָה, אֲדָמָנִית, נְהָלִי, נְהָמָה, אֲרָדָה, צְהַבַּת-פְּסִים, יְרֻקָּה, תְּכֵלֶת, כְּחֹלֶה, אֵינְדִיגוֹ, אֲרָגְמָן, שְׁחָרָה. מילות חיוב כשמות לוואי, כגון התארים המחמיאים הַדוֹרָה וְהַנְּנִית, מְפָאָר וְזוֹהָרָת, קִיסְרִי וְנָסִיכִי, נְאָה וְעֵדִינָה, מוסיפות למסר החיובי לגבי החרקים מסדרת השפיראים.

טבלה 2: מיני השפיראים (Odonata) בארץ ישראל ומעמדם לשימור המגוון הביולוגי

תיעוד בדרום הארץ ⁵	מעמד בלבנט (הערכה) ⁴	מעמד באגן הים התיכון ³	Species ² (by families)	מינים (לפי משפחות) ¹
			Zygoptera	שפיריות
		NT	Lestidae <i>Lestes barbarus</i> <i>Lestes macrostigma</i> <i>Lestes virens</i> <i>Chalcolestes parvidens</i> <i>Sympecma fusca</i>	שְבִיבִיתִים שְבִיבִית דו-גונית שְבִיבִית מְלַחֶחֶת שְבִיבִית עֲדִינָה רְשִפִית פְּלָגִים גְצִית אֶרְדָּה
	EN EN	EN EN	Calopterygidae <i>Calopteryx hyalina</i> <i>Calopteryx syriaca</i>	תְּכַשִּׁיטִיִּים תְּכַשִּׁיטִית שְקוּפֶת-כַּנָּךְ תְּכַשִּׁיטִית זוּרְהֶרֶת
ד			Epallagidae <i>Epallage fatime</i>	צְעִיפִיתִים צְעִיפִית מְזֻרְחֶיֶת*
			Platycnemididae <i>Platycnemis dealbata</i> <i>Platycnemis kervillei</i>	נוֹצְנִיתִים נוֹצְנִית שְטוּחֶת-רֶגֶל נוֹצְנִית צֶרֶת-רֶגֶל
ד ד ד	EN VU EN	CR VU NT	Coenagrionidae <i>Agriocnemis sania</i> <i>Ceriagrion georgifreyi</i> <i>Coenagrion scitulum</i> <i>Coenagrion syriacum</i> <i>Erythromma lindenii</i> <i>Erythromma viridulum</i> <i>Ischnura elegans</i> <i>Ischnura evansi</i> <i>Ischnura fontaineae</i> <i>Ischnura pumilio</i> <i>Ischnura senegalensis</i> <i>Pseudagrion sublacteum</i> <i>Pseudagrion syriacum</i> <i>Pseudagrion torridum</i>	רְמָחִיתִים שְלֶחֶת זְעִירָה תְרַבִּית סְמָקָה רְמָחִית חֲנָנִית רְמָחִית סוּרִית דְקָרִית תְּכֵלֶת דְקָרִית אֶדְמֶת-עֵין חֲצִית הַדוּרָה חֲצִית עֶרְוִצִים חֲצִית נְאוֹת-מִדְבָּר חֲצִית שׁוֹנֶת-כְּתָמִים חֲצִית בְּרִכּוֹת חֲנִיתִית אֶדְמֶת-מִצַּח חֲנִיתִית אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵלִית חֲנִיתִית הַיָּאוֹר
			Anisoptera	שְפִירִיּוֹת
ד ד ד		NT	Aeshnidae <i>Aeshna isoceles</i> <i>Aeshna mixta</i> <i>Anax ephippiger</i> <i>Anax immaculifrons</i> <i>Anax imperator</i> <i>Anax parthenope</i> <i>Caliaeschna microstigma</i>	שׁוֹמְרָנִים שׁוֹמְרָן חֶלְדִי שׁוֹמְרָן פְּסִיפְסִי סִיָּן גִידֵד סִיָּן מִפְּאָר סִיָּן קִיסְרִי סִיָּן נְסִיכִי מִשְׁקוּפִן נְהָלִים

תיעוד בדרום הארץ ⁵	מעמד בלבנט (הערכה) ⁴ , #	מעמד באגן הים התיכון ³ , #	Species ² (by families)	מינים (לפי משפחות) ¹
			Gomphidae	מַלְקָחִיתִיִּים
			<i>Gomphus davidi</i>	מַלְקָחִית נְהָרוֹת
		NT	<i>Lindenia tetraphylla</i>	קַרְדָּמִית דִּקְת-גִּזְרָה
		VU	<i>Onychogomphus flexuosus</i>	מַצְבָּטִית גְּלוֹנִית
			<i>Onychogomphus lefebvrei</i>	מַצְבָּטִית מְשִׁישָׁת
	VU	VU	<i>Onychogomphus macrodon</i>	מַצְבָּטִית חֲדַת-שֵׁן
			<i>Paragomphus genei</i>	מַלְקָטִית יִרְקוּקָה
			Libellulidae	טִיסָנִיתִיִּים
	VU	VU	<i>Brachythemis fuscopalliata</i>	נְחֹתְנִית פְּהַת-כֶּנֶף
ד			<i>Brachythemis impartita</i>	נְחֹתְנִית דְּרָכִים
ד			<i>Crocothemis erythraea</i>	דִּלְגָּנִית אֲדָמָה
⊕ד	VU		<i>Crocothemis sanguinolenta</i>	דִּלְגָּנִית זֹוּטִית
			<i>Crocothemis servilia</i>	דִּלְגָּנִית אֶסְיִתִּית
ד			<i>Diplacodes lefebvrei</i>	מַצְנָחִית שְׁחֹרָה
			<i>Libellula depressa</i>	טִיסָנִית רְחֵבֶת-גּוֹף
	DD	NT	<i>Libellula pontica</i>	טִיסָנִית נְאָה
ד			<i>Orthetrum brunneum</i>	רְחוּפִית עֶבֶת-בְּטָן
ד			<i>Orthetrum chrysostigma</i>	רְחוּפִית פְּחֹלָה
ד			<i>Orthetrum coerulescens</i>	רְחוּפִית קְנִים
⊕ד			<i>Orthetrum ransonnetii</i>	רְחוּפִית מְדִבְרִית
			<i>Orthetrum sabina</i>	רְחוּפִית חֲרוּזָה
			<i>Orthetrum taeniolatum</i>	רְחוּפִית קֶטְבָּה
			<i>Orthetrum trinacria</i>	רְחוּפִית אֲגָמִים
ד			<i>Pantala flavescens</i>	גְּלוֹשׁוֹנִית נִנְדָת
	RE	RE	<i>Rhyothemis semihyalina</i>	נְכַפְנִיִּת סֶסְגוֹנִית
			<i>Selysiothemis nigra</i>	נְסִקְנִית עֶרְכָּלִית
ד			<i>Sympetrum fonscolombii</i>	עִפִּסוֹנִית מְשׁוֹטָטָת
			<i>Sympetrum meridionale</i>	עִפִּסוֹנִית פְּתֻמָּה
			<i>Sympetrum sanguineum</i>	עִפִּסוֹנִית אֶדְמוֹנִית
			<i>Sympetrum sinaiticum</i>	עִפִּסוֹנִית סִינִי
			<i>Sympetrum striolatum</i>	עִפִּסוֹנִית צְהָבֶת-פְּסִים
ד			<i>Trithemis annulata</i>	גִּיחְנִית אֶרְגָּמֹן
ד			<i>Trithemis arteriosa</i>	גִּיחְנִית מְעֵרְקָת
			<i>Trithemis festiva</i>	גִּיחְנִית אֵינְדִיגוֹ
	RE	CR	<i>Urothemis edwardsii</i>	זִנְקָנִית טְלוּאָה
ד		NT	<i>Zygonyx torridus</i>	דְּאוֹנִית אֶשְׁדִּים

ד המין תועד במרחב המשתרע מעינות צוקים (ים המלח) דרומה ומאזור באר שבע דרומה.

⊕ המין לא תועד בצפון הארץ.

CR – Critically Endangered (בסכנה חמורה); RE – Regionally Extinct (נכחד באזור); EN – Endangered (בסכנה);

VU – Vulnerable (באיום); NT – Near Threatened (על סף

איום); DD – Data Deficient (חסר מידע).

* שם הלוואי למין זה לא אושר עדיין והוא בגדר הצעה.

¹ סדר המשפחות לפי Dijkstra et al., 2013, סדר המינים לפי Boudot et al., 2009.

² Boudot et al., 2009; De Marmels, 1995; Dijkstra and Dingemanse, 2000; Dumont, 1991.

³ Riservato et al., 2009.

⁴ Schneider, 2004.

⁵ Furth, 1983; Dumont, 1991; Dijkstra and Dingemanse, 2000.

קוגלר, י' (עורך), 1989. חרקים. בתוך: אלון, ע' (עורך), החי והצומח של ארץ-ישראל – אנציקלופדיה שימושית מאוירת, כרך 3. משרד הביטחון והחברה להגנת הטבע. תל אביב.

Bodenheimer, F. S., 1937. Prodrômus faunae Palaestinae. Essai sur les éléments zoogéographiques et historiques du Sud-ouest du sous-règne paléarctique. Mémoires de l'Institut d'Égypte 33, 1–286 [230–231, Odonata].

Boudot, J. P., Kalkman, V. J., Azpilicueta Amorín, M., Bogdanović, T., Cordero Rivera, A., Degabriele, G., Dommanget, J. L., Ferreira, S., Garrigós, B., Jović, M., Kotarac, M., Lopau, W., Marinov, M., Mihoković, N., Riservato, E., Samraoui, B., Schneider W., 2009. Atlas of the Odonata of the Mediterranean and North Africa. Libellula Supplement 9, 1–256.

Cardoso, P., Erwin, T., Borges, P., New, T., 2011. The seven impediments in invertebrate conservation and how to overcome them. Biological Conservation 144 (11), 2647–2655.

Clausnitzer, V., Kalkman, V. J., Ram, M., Collen, B., Baillie, J. E. M., Bedjani, M., Darwall, W. R. T., Dijkstra, K.-D., Dow, R., Hawking, J., Karube, H., Malikova, E., Paulson, D., Schütte, K., Suhling, F., Villanueva, R., von Ellenrieder, N., Wilson K., 2009. Odonata enter the biodiversity crisis debate: The first global assessment of an insect group. Biological Conservation 142 (8), 1864–1869.

Córdoba-Aguilar, A., (Ed.) 2008, Dragonflies and damselflies: Model organisms for ecological and evolutionary research. Oxford University Press. Oxford.

De Marmels, J., 1995. Some dragonfly records from central and northern Israel. Opuscula Zoologica Fluminensia 128, 1–9.

Dijkstra, K.-D. B., Bechly, G., Bybee, S. M., Dow, R. A., Dumont, H. J., Fleck, G., Garrison, R. W., Hämäläinen, M., Kalkman, V. J., Karube, H., May, M. L., Orr, A. G., Paulson, D., Rehn, A. C., Theischinger, G., Trueman, J. W. H., van Tol, J., von Ellenrieder, N., Ware, J., 2013. The classification and diversity of dragonflies and damselflies (Odonata). In: Zhang, Z.-Q. (Ed.), Animal biodiversity: An outline of higher-level classification and survey of taxonomic richness. Zootaxa 3703 (1), 36–45.

Dijkstra, K.-D. B., Dingemans, N. J., 2000. New records of *Crocothemis sanguinolenta* (Burmeister, 1839) from Israel, with a critical note on the subspecies *arabica* Schneider, 1982. International Journal of Odonatology 3 (2), 169–171.

מבחינת שימור המגוון הביולוגי, 18 מינים (27.7%) מכלל השפיריות והשפיריות בארץ (טבלה 2) מדורגים בקטגוריות שונות של הרשימות האדומות לאגן ים התיכון (דירוג רשמי Riservato et al., 2009) או ללבנט (הצעת דירוג Schneider, 2004). הנתונים הללו משמשים יסוד להנחת העבודה שבקנה מידה לאומי-ישראלי כל מין שלישי בסדרת השפיראים הוא מועמד פוטנציאלי לרשימת המינים שבסכנת הכחדה בארץ, אם לא נכחד עדיין. לפיכך אפשר להעריך שיותר מ-20 מינים דורשים התייחסות ספציפית בניטור המגוון הביולוגי ובתכניות ממשק שמירת הטבע. סקר ארצי של שפיריות ושפיריות הנערך בשנים האחרונות על ידי כותב שורות אלו ועמיתיו, צפוי לספק בסיס עובדתי להערכת המצב. שמות עבריים של שפיראים יסייעו להפנות את תשומת לב הציבור לנושא ולהעלות את מודעות מקבלי החלטות לשימור ולשיקום בתי גידול להים.

תודות

ברצוני להודות לחברי הוועדה למונחי הזואולוגיה של האקדמיה ללשון העברית על הדיונים המעמיקים ועל התיקונים החשובים – סיריל אסלונב, דני גולני, קרן דובנוב, נטע דורצ'ין, חנן דימנטמן (יו"ר), יוסף הלר, זוהר ינאי, מרדכי כסלו ואמנון פרידברג. אני מודה לאפרת גביש-רגב (האוניברסיטה העברית בירושלים), ליעל לובין (אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) וללאוניד פרידמן (אוניברסיטת תל אביב) על המבט הביקורתי שעזר בשיפור ההצעה. תודתי נתונה לאנשי האקדמיה ללשון העברית – לרונית גדיש על העידוד בהגשת ההצעה לאקדמיה וליונה גונפולסקי על הסיוע בהכנת החומרים לשיבות הוועדה. עמיתתי אירנה בלכר תרמה רבות לגיבוש הצעת שמות השפיראים. צוות שמורת עין גדי היה קבוצת המשתמשים הראשונים בשמות החדשים ובחן אותם באופן קפדני. שלמי תודה שלוחים בזה לעמיתיי ולחבריי.

מקורות

אמיתי, פ', 1987. מדריך החרקים בישראל. הוצאת כתר. ירושלים.
בודנהיימר, פ"ש, 1934. ספר בעלי החיים, ספר החרקים, כרך ב'. הוצאת אמנות. תל אביב.

בלכר, מ', 2012. הצעת שמות לסדרת שפיראים (Insecta, Odonata) – שפיריות ושפיריות בארץ ישראל. הוגשה לאקדמיה ללשון העברית ב-29.10.2012, עודכנה על ידי המחבר ב-02.09.2013, ב-02.03.2014, ב-12.03.2014 וב-25.02.2015.

האקדמיה ללשון העברית, 2015. שמות סדרת שפיראים (Odonata) בארץ ישראל. אושרו בישיבת המליאה ב-11.05.2015. [פורסמו במאגר המונחים של האקדמיה <http://hebrew-terms.huji.ac.il/> המעודכן ל-10.06.2015]

מרגולין, י', 1961. זואולוגיה, חלק א', חסרי חוליות, מהדורה 15. הוצאת הקיבוץ המאוחד. תל אביב.

קוגלר, י', 1983. שפיראים. בתוך: פישלזון, ל' (עורך), החיים במים, כרך 4, בתוך: אלון, ע' (עורך), החי והצומח של ארץ-ישראל: אנציקלופדיה שימושית מאוירת. משרד הביטחון והחברה להגנת הטבע. תל אביב.

- Riservato, E., Boudot, J. P., Ferreira, S., Jović, M., Kalkman, V. J., Schneider, W., Samraoui B., Cuttelod A., 2009. The status and distribution of dragonflies of the Mediterranean Basin. Gland, Switzerland and Malaga, Spain: IUCN.
- Schneider, W., 2004. Critical species of Odonata in the Levant. In: Clausnitzer V., Jödicke R. (Eds.), Guardians of the watershed. Global status of Odonata: Critical species, threat and conservation. International Journal of Odonatology 7 (2), 399–407.
- Skvortsov, V. E., 2010. The dragonflies of Eastern Europe and Caucasus: An illustrated guide. KMK Scientific Press Ltd. Moscow. [in Russian and English]
- Tailly M., De Knijf G., 2008. Dutch names for European dragonflies (including Northern Africa and Western Turkey), Libellenvereniging Vlaanderen 2 (1), 22–25. [in Dutch]
- Wendler, A., Martens, A., Müller, L., Suhling, F., 1995. Die deutschen Namen der europäischen Libellenarten (Insecta: Odonata). Entomologische Zeitschrift 105, 97–116. [in German]
- Dijkstra, K.-D., Lewington, R., 2006. Field guide to the dragonflies of Britain and Europe, including western Turkey and north-western Africa. British Wildlife Publishing. Gillingham, Dorset, England.
- Dumont, H. J., 1991. Odonata of the Levant, Fauna Palaestina, Insecta V. Israel Academy of Sciences and Humanities. Jerusalem.
- Furth, D. G., 1983. Aquatic entomofauna of a Dead Sea oasis. Hydrobiologia 102 (1), 3–25.
- Geister, I., 1999. Seznam slovenskih imen kačjih pastirjev (Odonata). Exuviae 5 (1), 1–5. [in Slovenian]
- Jović, M., 2013. A proposal of Serbian names for dragonfly species (Insecta: Odonata) of the Balkan Peninsula, with the checklist of Odonata of Serbia. Acta Entomologica Serbica 18 (1/2), 1–10.
- New, T. R., 2008. What's in common names: are they really valuable in insect conservation? Journal of Insect Conservation 12 (5), 447–449.